

Een actueel lied in barre tijden

God lof! Nu is gekomen Gods aangename tijd

Liedbespreking

In het *Liedboek - zingen en bidden in huis en kerk* is in de rubriek 'Adventstijd' als Lied 438 'God lof! Nu is gekomen' opgenomen. Dit lied behoort tot een categorie van 'welbekend en graag gezongen repertoire'. In deze liedbespreking ga ik in op de achtergronden bij dit lied. Aan Bert van den Brink vroeg de redactie een compositie bij deze melodie te schrijven. Een portret van Van den Brink, diens compositie en deze liedbespreking vormen weer het vertrouwde drieluik in dit blad.

Jeroen de Haan

De term 'Advent' is oorspronkelijk langer, want voluit geschreven is het *Adventus Domini*, komt van de Heer. God komt naar ons toe. *Adventus* is de Latijnse vertaling van het Griekse woord Παρουσία, *parousia*, dat in algemene zin in verband wordt gebracht met de wederkomst van Christus. Feitelijk gaat het hier om twee soorten van 'komen'. De eerste komst is dat God in zijn zoon Jezus naar ons toekomt, de tweede komst is diens wederkomst aan het einde van de tijd. Deze verschuivingen van betekenis in de adventstijd zijn te zien in de introïtuspsalmen en de lezingen. De toelichting in het Dienstboek (p. 908) vat het bondig samen:

De keuze van de introïtuspsalmen in de adventstijd onderstreept het uitzien naar de vrede en gerechtigheid van Gods Koninkrijk (ps. 25, 80, 85, 19). [...] Het verschuivende accent van wederkomst naar eerste komst is in deze lezingen te herkennen.

Tegen deze achtergrond van verwachten en die van de tijd waarin hij zelf werkte en leefde, schreef de dichter Michael Schirmer het lied 'Nun Jachtzet all, ihr Frommen'.

De dichter

Alhoewel zijn geboortedatum onbekend is, werd Michael Schirmer gedoopt op 18 juli 1606 in de Thomaskirche in Leipzig. Zijn vader genoot een baan als stedelijk ambtenaar waarvan de rang bescheiden was. Ondanks dat dit gezin een sober bestaan had, genoot Michael Schirmer toch een goede middelbare schoolopleiding. Op dertienjarige leeftijd werd hij ingeschreven aan de universiteit van Leipzig waar hij zich student theologie kon noemen. Schirmer zou overigens pas later, na het behalen van zijn eindexamen van de middelbare school, daadwerkelijk naar de universiteit gaan om hier in 1630 een masterdiploma te behalen. Vanaf 1630 droeg hij de titel Magister waardoor hij les kon geven. In 1636 werd hij subrektor aan het *Gymnasium zum Grauen Kloster* in Berlijn. Vanaf dat moment bleef hij permanent in het *Grauen Kloster*, waar hij vanaf 1651 als conrector werkte, tot aan zijn pensionering in 1668.

In Berlijn onderhield hij goede contacten met de dichters Paul Gerhardt (1607-1676) en Johann Rist (1607-1676) -die generatiegenoten van hem waren- evenals met componist en organist Johann Crüger (1598-1662), die vanaf 1622 cantor was aan de Sankt-Nikolaikirche in Berlijn en eveneens aan het *Gymnasium zum Grauen Kloster* doceerde. Paul Gerhardt was vanaf 1642/43 in Berlijn waar hij eerst werkzaam was voor *Kammergerichtsadvokat* Andreas Berthold en in 1657 werd beroepen als predikant van de Sankt-Nikolaikirche. Schirmers bekendheid ontvouwde zich, toen zijn naam en faam zich, naast die als leidinggevende aan het gymnasium, ook als dichter verspreidde. Alhoewel hij als dichter erkenning ondervond, verliep zijn leven niet zonder tegenslagen.

Schirmer leefde grotendeels in de tijd dat de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) woedt. Een oorlog die voornamelijk een godsdienstoorlog was en een grootse en beslissende con-

Schilderij van Johann Crüger, een jaar na diens dood gemaakt door Michael Conrad Hirt (1613-1671). Nikolaikirche Berlijn. Foto: Jeroen de Haan

frontatie inhield tussen het katholicisme en het protestantisme. Het is een hevige strijd waarbij Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, de Nederlanden, Scandinavische monarchen, Turkse sultans en Zweden betrokken waren. In Duitsland zelf speelden er ook nog andere kwesties. De Duitse vorsten wilden onder geen beding dat de keizerlijke macht in Wenen te sterk zou worden. Men wilde niet terugkeren naar de situatie van de elfde en twaalfde eeuw, toen het Heilige Roomse Rijk werd bestuurd door een sterke centrale overheid. Ook speelde er nog een strijd tussen calvinisten en Lutheranen. In 1614 verscheen er een geschrift met de veelzeggende titel 'De Calvinismo fugiendo' ('Om aan het calvinisme te ontkomen'). Zo'n dertig jaar later verscheen er nog zo'n anti-calvinistisch boekwerk met een eveneens betekenisvolle titel *Collegium anticalvinianum*.

In deze oorlog werd overigens niet alleen het dagelijks leven bedreigd, maar was -vanwege het ontbreken van predikanten- ook het bestaan van de kerk in gevaar. Menige gemeente was herderloos. Tegelijk hadden veel predikanten geen gemeente en moesten langdurig wachten voor zij de gelegen-

heid kregen een predikantsplaats te bezetten. Tel daarbij op dat in deze barre tijden ook kerkelijke eigendommen ten prooi vielen aan vlammen en mouterij. De som van het geheel is dat velen in een uitzichtloze situatie leefden.

Op persoonlijk vlak ondervond Schirmer de tegenslag dat in 1637 en 1638 zijn school moest sluiten vanwege de uitbraak van de pest. Hierna volgden Zweedse legers die Berlijn hevig plunderden. Vanaf 1644 kreeg Schirmer te maken met depressies en vanaf 1659 overleden in een periode van acht jaar zijn dochter, zijn zoon en zijn vrouw. Deze tragiek leverde hem de bijnaam *Teutscher Hiob* (Duitse Job) op. Er is ook lichtpuntje te noemen. Want vanwege zijn grote bewondering voor Martin Opitz (1597-1639), een schrijver die de Duitse literatuur op hetzelfde niveau wilde krijgen als o.a. de Nederlandse, werd Schirmer vanwege zijn dichterlijke kwaliteiten in 1637 betiteld als 'keizerlijk dichter'. Schirmer overleed op 4 mei 1673 te Berlijn en werd er begraven op het Klosterkirchhof.

De liedtekst

Twee liedteksten van Schirmer werden in 1640 door Crüger opgenomen in diens *Neues volkömliches Gesangbuch Augspurgischer Confession*, het gezangboek dat de voorloper zou worden van het *Praxis Pietatis Melica* ('Poëtische oefening in de godzaligheid'). Dat waren de liederen *Nun Jachtzet all, ihr Frommen* en het Pinksterlied *O Heiliger Geist, kehr bei uns ein*.

Wat opvalt aan deze tekst is het onomwonden taalgebruik. De tekst is, naar luthers gebruik, steeds vanuit de Schriften genomen. De bijbelteksten zijn associatief met elkaar verweven. Van verinnerlijking is in dit lied geen sprake. De tekst gaat heel concreet over de komst van het Rijk van de Heer, de Koning. Wie deze tekst heeft gelezen komt tot de ontdekking dat dit niet alleen een lied is voor de tijd van advent maar dat er ook motieven voorkomen die verwijzen naar Palmzondag, de intocht in Jeruzalem, het verhaal dat in de lutherse traditie dan ook traditioneel wordt gelezen op de eerste adventszondag.

Strofe 1

De opening van dit lied is genomen uit Matteüs 21, 1-9 en Johannes 12, 12-15 waarin het gaat over Jezus' intocht in Jeruzalem. Schirmer roept op om te juichen met de redding in het vooruitzicht. Met deze tekst steekt hij zijn tijdgenoten een hart onder de riem. Er wordt dan immers veel geleden onder ziekte en verdrukking. De *Gnadenzeit* is ontleend aan het *sola gratia* ('alleen door genade'), een van de Latijnse motto's dat stelt dat de genade die God ons rechtstreeks geeft

1. Nun Jachtzet all, ihr Frommen,
In dieser Gnadenzeit
Weil unser Heil ist kommen,
Der Herr der Herrlichkeit,
Zwar ohne stolzen Pracht,
Doch mächtig zu verheeren
Und gäntzlich zu zerstören
Des Teuffels Reich und Macht.

2. Er kömpt zu uns geritten
Auff einem Eselein
Und stellt sich in der mitten
Für uns zum Opffer ein.
Er bringt kein zeitlich Gut:
Er will allein erwerben
Durch seine Todt uns sterben,
Was ewig wehren thut.

3. Kein Scepter, keine Krone
Sucht er auff dieser Welt:
Im hohen Himmels Throne
Ist jhm sein Reich bestelt.
Er wil hier seine Macht
Und Majestät verhüllen,
Bis er des Vaters willen
Im Leiden hat vollbracht.

4. Jhr großen Potentaten,
Nembt diesen König an.
Wenn jhr euch wollet rathen
Und gehn die rechte Bahn,
Die zu dem Himmel führt;
Sonst, wo ihr Jhn verachtet,
Und nur nach hoheit trachtet,
Euch Gottes zoren rührt.

5. Ihr armen und elenden
In dieser bösen Zeit,
Die jhr an allen enden
Müßt haben Angst und Leid,
Syed dennoch wohlgemut;
Laßt ewre Lieder klingen
Und thut den König singen,
Der ist ewr höchstes gut.

6. Er wird nur bald erscheinen
In seiner Herlichkeit
Und all ewr Klag und weinen
Verwandeln in frewd.
Er ist, der helffen kan;
Halt ewre Lampen fertig
Uns seydt stets sein gewertig:
Er ist schon auff der ban.

geen bemiddeling kent. Een ander kenmerk van deze strofe is dat Zijn intrede alle tekenen vertoont van nederigheid.

Strofe 2

De tweede strofe maakt het onderscheid duidelijk tussen koninklijke waardigheid en uiterlijke schijn. Centraal staat de thematiek dat deze koning komt om het offer te brengen. Zijn dood is onze bevrijding. De opening van deze strofe doet denken aan Palmpasen, zoals te lezen is in Matteüs 21, 5.

Strofe 3

De eerste helft borduurt nog voort op strofe 2. In de derde en vierde regel vormt de tekst een verwijzing naar Johannes 18, 36: 'Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld'. De vijfde en zesde regel verwijzen naar Filippenzen 2, 7: 'en de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, en aan de mensen gelijk geworden is'. In de laatste twee regels resoneert Lucas 22, 42: 'doch niet mijn wil, maar de uwe geschiede.'

Strofe 4

De eerste helft van deze strofe is ontleend aan Psalm 2, 10 – de psalm die in de kerstnacht klinkt: 'Nu dan, gij koningen, weest verstandig, laat u gezeggen, gij richters der aarde.' De laatste drie regels, eindigend in 'wordt geraakt door Gods toorn', verwijzen naar het *Magnificat* zoals dat in Lucas 1, 52 te lezen is: 'Hij heeft machtigen van de troon gestort en eenvoudigen verhoogd'.

Strofe 5

Uitgangspunt voor deze strofe is te vinden in een in vroeger tijden als adventspsalmen aangeduide Psalm 40:13, 17 en 18 waarin de actualiteit van de dagen doorklinkt in welke Schirmer leeft: 'Want rampen omgeven mij, zonder getal. (...) Laten in U jubelen en zich verheugen allen die U zoeken (...) en zeggen: De Heer is groot! (...) Al ben ik ellendig en arm, de Here gedenkt mijner.'¹ Ellende betekent letterlijk: uitlandig zijn. Schirmer doelt hiermee op het verjaagd zijn uit eigen land, uit eigen omgeving. Met het uitzingen van de laatste regel – 'dat is het hoogste goed' – borduurt de dichter vooruit op de laatste strofe.

Strofe 6

'Hij zal nu spoedig verschijnen' is de opening van deze laatste strofe waarmee verwezen wordt naar Matteüs 25, 31: 'Wanneer dan de Zoon des mensen komt in zijn heerlijkheid (...) dan zal Hij plaatsnemen op de troon zijner heerlijkheid.' De volgende twee regels verwijzen naar Openbaring 21, 4: 'en Hij zal alle tranen van hun ogen afwissen, en de dood zal niet meer zijn'. Schirmer interpreteert het feestelijker door te stellen dat het klagen en wenen omslaat in vreugde. De zesde en zevende regel verwijzen naar de gelijkenis van de tien maagden uit Matteüs 25, 1-13.

De melodie

Toen Crüger in 1640 Schirmers tekst opnam in zijn *Neues volkümliches Gesangbuch Augspurgischer Confession* werd

¹Desgevraagd reageerde Bob Becking, emeritus hoogleraar voor Bijbel, Religie en Identiteit van de Universiteit Utrecht: De adventsinterpretatie van Psalm 40 hangt samen met de bede om redding die daarin gezien werd als een adventsverlangen. In de Statenvertaling is Psalm 40 vers 8 vertaald als 'Toen zeide ik: Zie, ik kom; in de rot des boeks is van mij geschreven.' Uit de context blijkt dat de 'ik' in dit vers naar de dichter van de Psalm verwijst. De auteur van de brief aan de Hebreëen citeert in 10:7 het vers uit Psalm 40. Daarbij vindt echter een interpretatieverschuiving plaats. De 'ik' wordt door dezer auteur opgevat als Jezus die zal komen om de offer-praktijk geheel te veranderen. Tegenwoordig wordt alleen nog bij de orthodoxen de interpretatie van Paulus -die men ziet als de auteur van de Hebreënbrieff- als de enig juiste gezien.

het gerubriceerd onder *Von der Menschwerdung Jesu Christi*. Daarbij stond op deze tekst dan een melodie uit Johan Scheins *Cantional oder Gesangbuch Augspurgischer Confession* 1627/1645. Al snel is deze melodie als tekstdrager verlaten en werd Crügers tweede melodie bij *Von Gott wil ich nicht lassen* aan Schirmers tekst verbonden.

Crügers melodie staat in F-groot en kent de structuur van een *Barvorm*. Deze tweedelige vorm bestaat uit een *Auf-* en een *Abgesang*. Het *Aufgesang* bestaat uit de eerste vier regels, waarbij de regels 1+3 en 2+4 melodisch aan elkaar gelijk zijn. Het *Abgesang* betreft de tweede helft van de melodie, te weten de regels 5 t/m 8.

De melodie heeft een aantal kenmerken. Het melodisch verloop is vooral in secundenschreden. In het *Aufgesang* bevindt zich in beide regels een gepuncteerd ritme. Deze ritmiek komt ook terug in de regels 2 en 3 van het *Abgesang*: hiervan bestaan de regels 1 en 4 uit enkel kwartnoten waarbij als uitzondering de slotnoot van deze regels geldt.

Staat het *Aufgesang* duidelijk in F-groot, zo doen de regels 2 en 3 van het *Abgesang* vermoeden dat het even richting C-groot gaat, de dominant van F-groot. Belangrijk is de mediantnoot *a'* die in het *Abgesang* iedere regel opent. Een uitzondering daarop vormt de derde regel hiervan. Deze is op de eerste noot na gelijk aan de tweede regel hieruit.

Vertaling van Ad den Besten

In 1973 verscheen van Schirmers lied een vertaling van de hand van Ad den Besten (1923-2015), die als Gezang 121 werd opgenomen in het *Liedboek voor de kerken*. Den Besten was na de oorlog werkzaam bij uitgeversmaatschappij Holland in Amsterdam waar hij functies vervulde als directie-assistent en literair adviseur. In 1957 ontdekte hij niet voldoende bevrediging te halen uit het uitgeverswerk en besloot daarop Duits te gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Op ditzelfde moment was hij al als docent Duits werkzaam op middelbare scholen. Wanneer hij in 1967 zijn doctoraal afsluit, wordt hij docent aan het Duits seminarium van dezelfde universiteit. Vanaf 1953 werkte Den Besten mee aan de totstandkoming van de nieuwe psalmberijming en ver-

taalde hij vele gezangen uit de Duits-lutherse traditie. Ook dichtte hij zelf een groot aantal liederen.

Van de zes strofen vertaalde Den Besten er vijf. Vooropgesteld –en dat schrijf ik vaker– is vertalen een hachelijke zaak. In de eerste strofe is de *Gnadenzeit* ‘Gods aangename tijd’ geworden. Krachtig is het origineel weergegeven in ‘de Heer der heerlijkheid’. Ook het vervolg van de eerste strofe blijft dicht bij het origineel.

De tweede strofe is een samenvoeging van de tweede en derde strofe van Schirmer waarin ook hier Den Besten weer dicht bij de grondtekst blijft. *Auf einem Eeselein, Kein Scepter, keine Krone en sein Macht und Majestät verhüllen, bis er des Vaters willen* zijn zo goed als letterlijk vertaald.

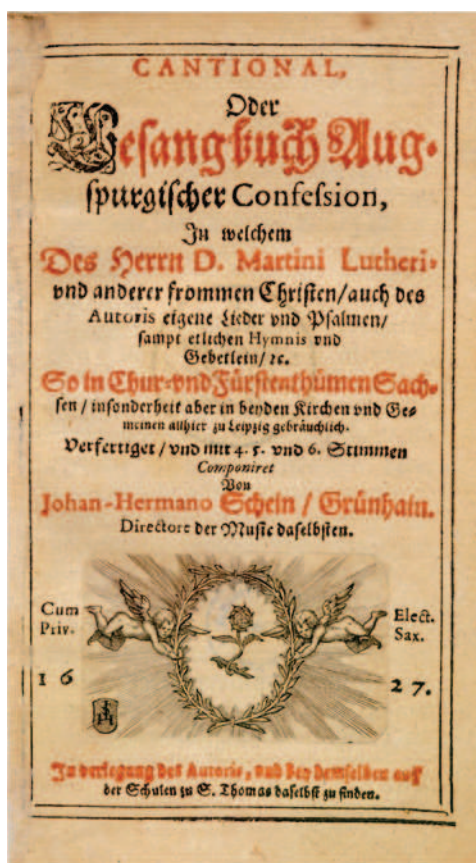
De derde strofe is een vertaling van de vierde strofe. Waar Schirmer een bede doet –*Jhr großen Potentaten, nembt diesen König an–*, daar vertaalt Den Besten het als een mededeling, als een waarschuwing: ‘Gij machtigen der aarde, ’t is uit met Gods geduld’. Zonder Psalm 2 wordt het maar moeilijk Kerst.

De vierde strofe is een vertaling van de vijfde strofe waarin Den Besten in zijn vertaling eveneens dicht bij de grondtekst weet te blijven. Maar Jezus als held betitelen die een heldendaad zou begaan, daarbij zet ik vraagtekens, zeker in dit lied – een klein detail dat ik niet onbenoemd wil laten. Sterk is dan weer de vertaling van de laatste regel: ‘met liederen zonder tal!’ Daarbij sluit Den Besten naadloos aan bij *und thut dem König singen*. Dat zingen stond voor de lu-

therse Schirmer voorop.

Tenslotte

In dit lied gaat het over de komst van de koning –Jezus’ naam wordt in de Duitse noch in de Nederlandse tekst genoemd– die verandering met zich mee zal dragen. Potentaten worden gewaarschuwd. Maar die titel ‘potentat’ zou ook betrekking kunnen hebben op mensen met een hoge eigendunk. Een ieder die zichzelf bezint, kan de weg vinden naar het koninkrijk. Daarbij gaat het niet om de hemel als hiernamaals, maar om het hier en nu: ‘O Christus, treedt ons leven binnen’, zo dichtte Ad den Beste in een eigen liedtekst (LB 826). En dat is hier niet anders.

Omslag van Johan Scheins *Cantional oder Gesangbuch Augspurgischer Confession* (1627)